

METİNSEL DÖNÜŞÜMÜN ÇAĞDAŞ BİR YORUMU: “FERHAT’IN YENİ ACILARI”

Ebru ÖZGÜN*

Özet

Bu çalışmada, Almanya’da yaşayan Türk kökenli yazarların başında gelen Yüksel Pazarkaya tarafından yazılan “Ferhat’ın Yeni Acıları”nın, geleneksel Ferhat ile Şirin anlatısındaki temayı ve biçimi nasıl dönüştürdüğünün irdelenmesi amaçlanmıştır. Ferhat ile Şirin’in günümüze nasıl modernize edilerek sunulduğunun, geleneksel içeriğin ne ölçüde değiştirildiğinin görülmesi açısından Pazarkaya’nın oyunu ele alınırken, sözlü gelenekteki metin ile ilişkilendirme yoluna gidilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ferhat ile Şirin, Ferhat’ın Yeni Acıları, gelenek, ideoloji, toplumsal mücadele.

A Contemporary Analysis for a textual transformation: Ferhat's New Pains

Abstract

This paper aims at examining how “Ferhat’ın Yeni Acıları” (Ferhat’s New Pains) written by the leading writer of Turkish origin, Yüksel Pazarkaya, who lives in Germany, transforms the theme and the form in the traditional “Ferhat and Şirin” narration. While the Pazarkaya’s play was being examined, it was associated with the text in oral tradition in order to reveal how the story was presented by modernizing it and how the content changed.

Keywords: Ferhat and Şirin, Ferhat’s New Pains, traditional, ideology, social struggle.

Günümüzde pek çok yazınsal ürün, gelenekten ilham alarak var oluşunu tamamlar. Roman, hikâye, şiir gibi türlerin yanı sıra tiyatro sanatı da gelenekten yararlanmakta ve bu yönelim, yazarlar tarafından farklı amaçlar için kullanılmaktadır. Günümüzde türler arasındaki etkileşim çeşitli yollarla

* Arş. Gör. Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: ebru.ozgun@windowslive.com

sağlanmakta ve çağdaş Türk tiyatrosu da gerek Doğu, gerekse Batı kaynaklı pek çok metni yeniden üreterek metinsel dönüşümün olanaklarını yaşamaktadır.

Halk yazınının önemli aşk öykülerinden biri olan “Ferhat ile Şirin” tarih boyunca şiir, sinema, gölge oyunu, operet, opera gibi pek çok türe esin kaynağı olmuş nitelikli bir anlatıdır. Yazarlar “Ferhat ile Şirin”i içinde yaşadıkları toplumsal-tarihsel ortamda yeniden yorumlayarak yeni bir anlamla kaleme almışlardır. Gelenekte işlenen Ferhat, bir trajedi kahramanı olarak güncel bir gözle değerlendirilmiş; geleneksel öykü, devrin koşullarına göre yeni, özgün bir anlamla ortaya konmuştur. Pek çok türde olduğu gibi tiyatrodada da yenilik olarak öne çıkan, öykünün ana illetisinin boyut değiştirerek yeniden algılanmaya ve tanımlanmaya başlamasıdır. Öyküde yer alan asıl bağlamdan yola çıkılarak konunun yeni bir bağlama yerleştirilmesi işleminde ortaya çıkan olgular, yazarların zihninden kırılarak yansır. Böylece yeni bir biçim ve içerik kazanan geleneksel öykü, toplumsal değişimi ve günümüzü dile getirmenin bir yolu olarak işlevsel bir nitelik kazanmaktadır.

Cumhuriyet sonrası Türk tiyatrosunda “Ferhat ile Şirin”i yeniden yorumlayan ve günümüz koşullarına uyarlayan yazarlardan ilki Nâzım Hikmet’tir. 1965’te yayımlanan “Ferhat ile Şirin, Mehmene Banu ve Demirdağ Pınarının Suyu” adlı eseriyle gelenekteki anlatıyı çağdaş bir oyun kimliğine kavuşturan Nâzım Hikmet’in bu çabası, ilk bakışta bir uyarlama örneği gibi görünse de özgün bir yapıta doğru evrilir ve sonraki yazarlar için de öncül olarak değerlendirilebilir. Bu oyunda, sevgilisine kavuşmak için birtakım engelleri aşmak zorunda olan geleneksel halk kahramanının yeniden ve farklı yorumlanması ile hem öykünün ana illetisinin boyutları değişmiş; hem de oyun, birbirine kavuşamayan sevgililerin trajik öyküsü olmaktan çıkarak insanlığın kurtuluşu için mücadele veren, idealist bir kahramanın öyküsüne dönüşmüştür. Cumhuriyet sonrası Türk tiyatrosunda Nâzım Hikmet ile başlayan ve geleneksel öyküye toplumsal işlevler atfeden bu yöneliş, “Ferhat ile Şirin”in farklı yazarlar tarafından, farklı işlevler yüklenerek kaleme alınmalarının da önünü açmıştır.

Çağdaş Türk yazınının Almanya’daki önemli temsilcilerinden Yüksel Pazarkaya da tiyatro oyununa esin kaynağı olan bu geleneksel öyküyü, günümüzün önemli sorunlarından biri olan yabancı düşmanlığı çerçevesinde işlemektedir. Bu çalışmada söz konusu edilen yararlanma biçimi, çağdaş Türk tiyatrosu örneklerinden biri olan ve Yüksel Pazarkaya tarafından yazılan “Ferhat’ın Yeni Acıları” oyununun gelenekle olan ilişkisi üzerinden ilerleyecek ve böylelikle metinsel dönüşümün izleri sürülecektir.

Pazarkaya, 1993 yılında yayımladığı “Ferhat’ın Yeni Acıları” oyununda çok güncel bir konuyu, ırkçılık ve yabancı sorununu “Ferhat ile Şirin” ekseninde evrensel bir boyuta taşır. Oyun ilk kez 15 Aralık 1992 tarihinde, Raik Alınçık’ın yönetiminde İstanbul Devlet Tiyatrosunda sahnelenmiş ve 1992-1993 sezonunun sonuna kadar da sekseni aşkın kez oynanmıştır. Mevsimin en iyi oyunu seçilen “Ferhat’ın Yeni Acıları”na İsmet Küntay Ödülü verilir. Türkiye’de oynanmasının yanı sıra, konusu dolayısıyla Alman basınında da kendinden sıkça söz ettirir. Oyun, 1993’te Kültür Bakanlığı Yayınları tarafından yayımlanmıştır (Pazarkaya 1993).

Pazarkaya, geleneksel öyküyü yeni bir tarihsel bağlamda yineler; ancak anlamı aynı biçimde sürdürüp, aynı iletiyi yineleyip sadece türsel bir değişim göstermek yerine, ondan çağına uygun yeni bir anlam çıkarır. Metnini yeni bir değerle donatır; trajik bir örneği anlamsal bir dönüşüme uğratar. Oyunda Almanya’da yabancı düşmanlığının, giderek tırmanan ırkçı politikasının altında yatan nedenlerin sorgulanmasının yanı sıra kültürler arası ilişkiler de gerçekçi ve nesnel bir gözle değerlendirilir.

Yazarın ustaca bir değişikliklerle, olayların akışındaki eklentilerle metni yenileyerek günümüze uyarladığı oyun, gelenekteki öykü ile ilgili birçok kırılma noktası olmasına rağmen, bilindik bir ikili aşk öyküsü olan Ferhat ile Şirin’in temel eylem motifleri üzerinden ilerler. Sevgilisine duyduğu büyük sevgi uğruna her şeyi göze alan bir âşığın önüne çıkan engeller ve bunları aşmada gösterdiği mücadelenin anlatıldığı geleneksel öykünün telkin ettiği temel fikirleri korumakla birlikte; oyunda öykünün konusu, kuruluşu ve tipik anlatım özellikleri tamamen günümüz koşullarında, çağdaş bir oyun yazarı tavrıyla ele alınmıştır. Bu büyük değişim, öykünün tür olarak bir tiyatro metni hâline bire bir dönüştürülmesinden çok, oyunda verilmek istenen iletinin anlaşılmasında bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir. Yazar, Ferhat ile Şirin’in öyküsünü günümüze uyarlarken bugünkü koşullarda Ferhat’ın çekeceği “yeni acılar”ın neler olabileceğini sorgular. Nilüfer Kuruyazıcı’nın verdiği bilgiye göre yazar, Doğu yazınından aldığı konuyu Alman yazar Plenzdorf’un romanından esinlenerek de kurgulamaktadır:

Goethe’nin gene umutsuz bir sevginin öyküsü olan ‘Genç Werther’in Acıları’ adlı mektup-romanı ile Doğu Alman yazar Ulrich Plenzdorf’un ‘Genç Werther’in Yeni Acıları’ arasındaki ilişki Plenzdorf’un öyküyü günümüz gençliğinin sorunlarına uyarlaması, Goethe’nin yapıtına bugün yeni ve çağdaş bir boyut daha kazandırmıştır. Pazarkaya’nın oyununun adında ise, ‘Werther’in Yeni Acıları’na benzeyen ‘Ferhat’ın Yeni Acıları’ ile karşılaşıyoruz bu kez. Her iki çağdaş yazar, Plenzdorf ile Pazarkaya arasında bir benzerlik kurmayı denesek, Werther / Ferhat gibi eski bir konunun günümüze uyarlanmasından söz etmek olası. Pazarkaya’nın, Türk ve Alman kültürleri arasında

yer alan bir yazarın bir yandan bir Doğu masalından yararlanırken öbür yandan da Alman yazın geleneğine gönderme yapması şaşırtıcı olmasa gerek (Kuruyazıcı 1993: 75).

Pazarkaya ise oyunun yazılış amacını şöyle açıklamaktadır:

Gün geçmiyor ki, Alman ırkçıları bir yabancı yurdunu, işyerini basmasınlar, kundaklamasınlar... Yabancı düşmanlığı yeni Alman ırkçılığının kaynağı haline geldi, tıpkı Yahudi düşmanlığı da Hitler Nazizminin ve ırkçılığının kaynağı olarak kullanıldığı gibi. Bugünkü demokratik Almanya, bu sorunun üstesinden gelmek zorundadır. Ama bugünkü Demokratik Almanya'nın içinde beş milyonu aşkın azınlık ve yabancı da vardır. Öyleyse bu sorun onların da sorunudur, onları doğrudan ilgilendirir. 'Ferhat'ın Yeni Acıları', bu sorunu, insan ilişkileri bağlamında işlemek amacıyla yazılmıştır. Almanya'da, ama her hangi bir başka ülkede de, insanların; Türk olsun, Alman olsun, bütün insanların, geçmişte olduğu gibi, bir kez daha ırkçılığa yenilmemeleri için, bir tiyatro çabasıdır 'Ferhat'ın Yeni Acıları'. Tiyatro çabası sözünün altını çizerek. Sanat, sessiz ve derinden, ancak sanat çabasıyla etkin olur, düşüncesiyle. Ve de Türk ve Alman kültürlerinin, Almanya'da yaşanagelen açık etkileşimine hem bir katkı, hem de bir örnek olarak (1992: 173).

Oyunda, gelenekteki “Şirin” yine Şirin olarak korunmuş, ablası “Mehmene Banu”nun yerini Şirin'in annesi Mehlika almış, öykünün “Nakkaş Ferhat”ı ise Alman ressam Volkart'a dönüşmüştür. Mehlika'nın bir kadın olarak Volkart'a duyduğu yakınlık, Şirin ve Volkart'ın birbirlerini görür görmez vurulmaları Nâzım Hikmet'in oyununun izdüşümü olarak da görülür. Gelenekte olduğu gibi bir aşk üçgeni çevresinde gelişen olaylar giderek toplumsal bir mücadeleye dönüşecektir.

Üçgenin İlk Ayağı: Anne ve Kadın Olmak Arasında Mehlika

Gelenekteki öyküde Şirin'in ablası Mehmene Banu'nun yerini, oyunda Şirin'in annesi Mehlika alır. Mehlika oyunda, İstanbul'da kızına hamile kalınca resim öğrenimini yarıda bırakmış, kocasından ayrıldıktan sonra da kızıyla birlikte Almanya'ya yerleşmiş, erkeklere tüm güvenini yitirmiş 45 yaşında bir kadın olarak sunulur. Nâzım Hikmet'in Mehmene Banu'suna benzeyen Mehlika, kızı Şirin'i en iyi şekilde yetiştirebilmek için her şeyi göze alan genç, güzel ve tüm yaşamını kızına adayan fedakâr bir kadın olarak oyunda dikkat çeker. Mehlika bir galeri açarak Almanya'da Türk ressamların resimlerini sergilemeyi amaç edinir. Açılacak galerinin adı

“Sevgi” olacaktır. Böylelikle hem galeriyi kızı Şirin’e adayacak, hem de Alman ve Türk kültürleri arasında bir “kültür köprüsü”, bir “sevgi köprüsü” kurmuş olacaktır. İki kültür arasındaki tüm önyargıların, düşmanlıkların ortadan kalkabilmesi için bu küçük de olsa bir adımdır onun için. Mehlika işe Türk resim geleneğini tanıtmakla başlamayı düşünür. Onun bu galeriyi açmasının arka planında, ulusların birbirlerini iyi tanımamalarından kaynaklanan çatışmaların, ön yargıların giderilmesi için harekete geçme düşüncesi vardır. Oyun, Mehlika’nın bu idealini gerçekleştirmek istediği noktada başlar. Yeni açacağı galerinin hazırlıkları içinde olan Mehlika, hayatının seyrini değiştirecek bir dönemde de durmaktadır aslında.

Mehlika’nın bir kadın olarak Volkart’a duyduğu yakınlık, Nâzım Hikmet’in oyunundaki Mehmene’yi anımsattığı gibi, oyunun gidişatında Mehmene gibi Mehlika da “engelleyici unsur” konumunda varlık gösterecektir. Mehmene Banu’nun, sırça köşkü resmederken Ferhat’a âşık olduğu gibi, Mehlika da galerinin badana boya işlerini yapan iki gün önce tanıştığı Volkart’a ilgi duymaya başlar. Daha oyunun ilk sahnesinde onun dikkatini çekebilmek için elinden geleni yapan, orta yaşlı, ama dişiliğini yitirmemiş bir kadın olarak görünür.

Galerinin açılışında Mehlika, Ferhat ile Şirin öyküsünü ipli kuklalar kullanarak anlatır. Mehlika, bir elinde tuttuğu Ferhat, bir elinde Şirin kuklalarını oynatırken kendi de Mehmene’yi canlandırır. Mehlika bu halk öyküsünü anlatırken, öykü içinde geçen olaylarla oyun içinde ilerleyen sahnelerde yaşanacaklara da atıfta bulunmaktadır. Anlattığı öyküde, Mehmene’nin Ferhat’ı saray nakkaşısı olarak yanına almak istemesi gibi, Mehlika da Volkart’ı galeride yanına almak ister. Mehmene’nin Ferhat’a iki seçenek sunduğu gibi, Mehlika da Volkart’a bir kadın olarak ya kendini seçmesi ya da çekip gitmesi konusunda iki seçenek sunacaktır. Ayrıca Mehmene’nin Şirin’in öldüğü konusunda Ferhat’a yalan söylemesi gibi, Mehlika da Volkart’a Şirin’in Türkiye’ye gittiği ve orada nişanlandığı yönünde yalan söyleyecektir.

O güne değin kendisini kızı Şirin’e adayışı ve Türk kültürünü Almanya’da tanıtmaya yönündeki uğraşısı Mehlika’yı ilk bakışta olumlu kişilik özelliklerine sahip biri yapar. Ancak bir erkek olarak ilgi duyduğu ve galeride ortaklık teklif ettiği Volkart’ın Şirin’i görür görmez ona âşık olması, Mehlika’nın bir başka yüzünü ortaya çıkarır. Mehlika, Ferhat ile Şirin öyküsündeki Mehmene benzeri olumsuz bir kişiliğe bürünür. Onların birbirlerine duydukları sevgiyi hazmedemezken, önlerine her türlü engeli çıkarmaktan da kendini alıkoymaz.

Mehlika’nın beklentilerinin tam tersi yönde yaşam ona hep sırtını çevirmiştir. İnanmış, ama aldatılmıştır. Yeniden evlenmeyi düşünmüş, ancak

tanıştığı adamların gerçek isteklerini anlayıp bundan vazgeçmiştir. Volkart’a karşı hissettiği duygulara yanıt alamayışı ve kızıyla uğradıkları saldırı, onun büsbütün yıkılmasına ve insanlara güveninin azalmasına yol açacaktır.

Mehmene Banu geleneksel öyküde; katı, cezalandırıcı, kısıtlayıcı, hapsedici, hüküm verici, otoriter, kıskanç, ben-merkezci bir karakter olarak görülmektedir. “Abla” olmanın tüm nimetlerini üzerine alır; bununla da kalmaz, tüm ülke üzerinde hâkimiyetini ilan eder. “Abla-kız kardeş” ikileminde tek bir varlık kaynağından –anneden- dünyaya gelen iki farklı birey söz konusudur. Bu iki farklı birey, – Mehmene Banu bu durumu kendi lehine çevirse de- eşit hak ve özgürlüğe sahip bir yaşam düzlemini paylaşırlar. Ancak “abla / Mehmene Banu” dünyaya gelişindeki öncelik sırasını, kendinde ayrı bir hak ve özgürlük olarak görmekte; kendi isteklerinin gerçekleşmediği durumlarda kız kardeşinin yaşam alanını da sınırlandırmaktadır. Aynı erkeği seven “taze, yeni, canlı, genç...” olan kız kardeşe karşı ablanın kıskançlık krizine tutuluşu ve sorun yaratışı da bu yüzden anlamlı görünmektedir.

“Anne” ise varoluş biçimi itibarıyla doğurgandır, esirgeyendir, özverilidir. “Her şeye rağmen” oyundaki Mehlika, köken bağlayıcılığı nedeniyle “koruma, kollama, esirgeme, destekleme, yatıştırma...” gibi anneliğin getirilerini içinde taşır ve Mehmene Banu ile aslında bu anlamda özdeşim kurması olanaksızdır. Yaşam düzleminde kız / Şirin, annenin / Mehlika’nın yerini alacaktır. Anne bağının önceliği ve kutsallığı dolayısıyla Mehlika –tüm kıskançlık krizlerine rağmen- kızı Şirin’e karşı daha iyimser tavırlar sergiler. Her ne olursa olsun o da sağlıklı bir kadın olduğu için, sevdiği erkeği –kendine rakip olarak gördüğü- kızından bile sakınacak potansiyele sahiptir. Kızıyla aralarındaki diyalogun arkadaşça olması, hatta Şirin’in ona adıyla hitap etmesi de bunda etken olarak görülmektedir. Mehlika’nın kadın yanının göstergesi olarak duyduğu kıskançlık, Volkart’ın tüm iyi niyetlerini ve Şirin’e olan masum sevgisini bile göremeyecek denli önyargılı davranmasına yol açar. Mehlika, kızı ve kendisinin başına gelen saldırı olayından sonra, ırkçı azınlık bir grubun yabancılara karşı takındıkları tutumdan tüm Alman toplumu sorumlu tutar. Saldırıdan sonra, “senin yurttaşların bunlar, hepiniz suçlusunuz” diyerek Volkart’ı da suçlayan Mehlika, Almanlar karşısındaki tutumunu bir anda değiştirir. Volkart’a beslediği sevgi-öfke karışımı duygularını giderek nefrete dönüştürür ve bunu da iki sevgiliyi ayırmak için kullanır. Mehlika’nın oyunun başındaki olumlu kişilik özelliklerinden sıyrılarak değişim yaşaması, onu seyirci ya da okuyucu gözünde düşürürken; koşulsuz sevgisiyle ve sevgisi için mücadelesiyle parlayan Volkart’ı yükseltir.

Üçgenin İkinci Ayağı: Gözü Pek Bir Âşık, Bilinç Düzeyine Ulaşan Bir Kahraman Volkart

Volkart, 25-30 yaşlarında, rast geldikçe boya badana işleriyle geçinen, işinde son derece titiz davranan, akademi resim bölümü mezunu bir ressamdır. Volkart’ın Şirin’i görüp ona âşık olmasından önce, Mehlika ile yakınlaşmasındaki tek ortak nokta “galeri”dir. Hayalini kurduğu ve resimlerini sergileyebileceği galeri işinden aldığı ortaklık teklifi, onu bir süre Mehlika’ya yakınlaştırır ve ona ilgi duyan Mehlika’yı heyecanlandırır. Ancak Volkart da en az Mehlika kadar güzel olan Şirin’i görür görmez ona tutulur. Volkart’ın meslek aşkı –tıpkı Ferhat gibi- bir zaman sonra karşı cinse duyulan aşka dönüşür. Volkart umutludur, Şirin’i kaybetmeden önce onunla geleceğe yönelik planlar kurar. Ancak bu bireysel aşk zamanla toplumsal bir yaranın kapanması için yön değiştirecektir.

Gelenekteki öykünün nakkaş Ferhat’ı, oyunda Alman ressam Volkart’a dönüşmüştür. Oyunun kişileri arasındaki ilişkiler –Mehlika’nın Volkart’a ilgi duyması, Volkart’ın ise onun kızı Şirin’i görür görmez vurulması, Mehlika’nın sevgililerin kavuşmalarına engel olması...- Nâzım Hikmet’in oyunundaki eylem birimleriyle koşut ilerler. Volkart da Nâzım Hikmet’in Ferhat’ı gibi hareket eder ve oyunda onun Şirin’e olan –bireysel- sevgisi için verdiği savaşım, gitgide toplumun menfaati için mücadeleye dönüşür.

Oyuna adını veren, bireysellikten toplumsala dönüşen bir mücadelenin kahramanı olan Volkart, asıl öyküdeki Ferhat’a koşutluk gösteren ve modern dünyada onun yerini alan bir “kurban kahraman” konumundadır. Volkart “İkinci kuşak Ferhat” (Pazarkaya 1993: 10) olarak nitelendirilir oyunda. Tanınmış bir nakkaş olan Ferhat’ın bu bilinen şöhretine rağmen, Volkart oyunda daha mütevazı, mesleğinde kendini çok idealize etse de geçinme derdine düşmüş ve mesleğini bu yönde kullanmak zorunda kalmış, “tanınmamış” bir ressam olarak görülmektedir. Volkart yaşadığı ülkenin vatandaşı olmasına karşın, yabancı düşmanlığının trajedisini yaşayan bir sembol gibidir. Barış özlemi ve arayış içinde olan Volkart, tüm yabancı milletlerin yazgısını taşır ve yazgısının peşinden gider.

Volkart, içinde bulunulan durumun gerçeklerini bilme, kavrama aşamasında önceleri bilinçli değildir. Volkart’ın yabancı düşmanlığına karşı çıkışı önce sevdiği kızı ve onun ailesini müdafaa içindir; sonra evrensel boyuta taşınarak tüm yabancı milletlerin haklarının müdafasına dönüşür. Yabancı düşmanlığı sorununu Şirin’e kavuşmada engel olarak görmeden önce dış gerçekliğin ayırımına varamadığı için buna uygun davranış göstermez. Diğer bir deyişle tüm insanlıktan beklenen hoşgörü bilinçliliği onda henüz oluşmamıştır, bu yüzden tepki vermez.

Volkart'ın Şirin'e kavuşmasında Mehlika'nın tek şart olarak öne sürdüğü yabancı düşmanlığının ortadan kaldırılması konusunda Volkart, aklına gelen her çareyi dener. Katıldığı televizyon programından sonra sorunun ciddiyetini anlayıp farkındalığını yaşar ve bilince ulaşır. Gittikçe alevlenen yabancı düşmanlığı tüm şiddetiyle çığırından çıkmış bir Alman grubu tarafından dile getirilir ve inandığı değerler uğruna ölmeye / düşmeye zorlar Volkart'ı. Politik tartışmalara katılarak, anayasaya “yabancı düşmanlığı yapılmaz” diye bir madde alınması için milletvekiline öneride bulunur. Böyle bir maddenin konulmasıyla sorunun kökten halledilemeyeceğinin farkındadır, ancak Mehlika ile olan kişisel sorununun çözülebileceği kanaatindedir. Anayasa önünde partilerin takındığı tutum ise tüm gerçekliğiyle gözler önüne serilir. Tartışmalara katılan bir avuç ırkçı gencin tavırları, sorunun hiç de kolaylıkla çözülebileceğinin altını çizer.

Volkart ikinci yol olarak Türklerin arasına girip onlar gibi düşünüp yaşamaya çalışır, onların acılarına ortak olmak ister. Ancak kendilerini Almanlardan hiç de farklı hissetmeyen Türk gençleri de şiddete şiddetle karşılık verince sorun içinden çıkılmaz bir hâl alır. Türk kılığına giren Volkart, “Ferhat” adını alır. Savaşın çıkar yol olmadığını her iki gruba da anlatmaya çalışıp onlarla konuşmayı denese de çözüm elde edemez.

Volkart ve Şirin'in yazgısı oyunun sonunda birleşecektir. İkisi de trajik bir sonla birbirlerini bulurlar. Biri yabancı / Türk olmanın, diğeri de yerli ama sorumlu bir birey olmanın bedelini acı ödeyecektir. Oyunda Volkart'ın yabancı düşmanlığı konusundaki bilinçlenme sürecinin yansıtılması ile günümüz ırkçı yaklaşımlarına karşı bir tepki oluşturmak için dünya insanlığının da bilinçlenmesi amaçlanmıştır.

Galeri açılışında anlatılan kukla oyununda, Ferhat'ın Demirdağ'ı delip Erzen'e kaynak suyunu getirmeyi başardığı, ancak artık eski Ferhat olmadığı da aktarılır. Oyunun ilerleyen bölümlerinde Volkart da eski Volkart olmayacak, ancak yabancı düşmanlığına karşı mücadelesinde sesini duyurmaktan öteye geçemeyerek, sonunda trajik bir sonla yenik düşecektir.

Üçgenin Son Ayağı: Sevgili ve Rakip Olmak Arasında Bir Kurban Şirin

Gelenekteki “Şirin” yine Şirin olarak korunmuştur oyunda. Şirin, üniversiteye yeni başlamış, Almanca ve sanat tarihi okuyan 20 yaşında genç bir kızdır. Oyunda, adı gibi “tatlı, sevimli, cana yakın” biri olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca diğer oyun kişilerinin sözleriyle Şirin'in “ince, akıllı, duygulu, bilgili, iyi niyetli...” bir genç kız olduğu da dile getirilir.

Şirin'in Ferhat'ı görür görmez ona âşık olması gibi, oyundaki Şirin de Volkart'a âşık olur. Mehlika'nın bir erkek olarak görüp ilgi duyduğu

Volkart’tan kendisine karşılık bulan Şirin, bu andan itibaren Mehlika için kadın olarak bir tehlike / rakip olarak görülmeye başlanacaktır. Ferhat ile Şirin öyküsündeki Şirin’e koşutluk gösteren Şirin, oyundaki üçlü aşk çıkmazının en son safında yer alır. Volkart gibi o da oyunda “kurban” konumundadır ve bugünün koşullarında yaşanabilecek acı verici bir sona adım adım yaklaşır. Yabancı düşmanlığının zulmünü gördükten sonra bir daha toparlanamayıp uyuşturucu batağının içine düşecektir. Ancak oyunun sonunda onun akıbeti konusunda da bir bilgi verilmez. Sadece, yere düşen Volkart’ın hareketsiz bedenine bakarak, başı ucunda dikilip kalır. Nâzım Hikmet’in oyununda suskun ve dirençli bir bekleyişi üstlenen ve Ferhad’ın eyleminin destekçisi olan Şirin’in yerini; bu oyunda yenilgiyi kabullenmiş, hayata boşvermiş, kendinden geçmiş bir Şirin alır.

Metinsel Dönüşümün “Evrensel” Yorumu

Oyunda işlenen konu; dünyanın her yerinde yaşanabilecek, genel ve evrensel nitelikli bir sorundur. Oyun kişileri, aşkları, tutkularıyla, ayrı bir kültüre mensup olmalarıyla fanatik bir topluluğun feodal düzeni arasında sıkışıp kalmış insanlar olarak gösterilir. Bu oyunda da antik tragedyalarda olduğu gibi kahramanların başka türlü davranmaları beklenemez ve onlar böyle anarşik bir toplum düzeni içinde kaderlerinin kurbanı olurlar. Bu, oyunun başkişisi kadar okuyucu ya da seyirci için de düşündürücü ve acı verici bir süreçtir. Gelenekteki anlatı yeniden kurgulanırken ortaya çıkan ürün, yazarın bakış açısı ve eğilimlerinin bir süreği olduğu gibi ideolojik mücadelelerde önemli işlevlerle donanır. Yazarın zihninde yeniden canlandırılan geleneksel anlatı, politik algının da ifade vasıtasına dönüşür. Geleneğe yaslanan metin de geleneğin devamlılığını sağlama iddiasından çok, dilin kullanım alanıyla söylem biçimini değiştirmekte ve bu yolla yeni anlamlar üretmektedir.

Gelenekteki biçiminden sıyrılarak yeni bir yaklaşımla ele alınan öykü, yinelenmesinin yanında yenilenerek bambaşka bir anlamla kurgulanmıştır. Bilinen en ünlü âşıklardan biri olan Ferhat, Şirin’i sever; ancak çoğu ikili aşk öyküsünde olduğu gibi ölümü bile göze alan bu âşığın / aşkın sonu pek çok varyantında acı sonla biter. Bugünün Ferhat’ı yeni acılarla yüzleşir. Oyunun adıyla da özdeşleşen kurgu, Ferhat’ı / Volkart’ı merkeze alır ve bir süre sonra olaylar onun çevresinde dönmeye başlar. İki âşık arasında gelenekteki gibi aristokratik bir sınıf farkı olmamasına rağmen, Volkart ve Şirin ayrı çevrelerin insanlarıdır. Biri idealist bir Alman genci, diğeri güzel bir Türk kızı olarak sunulan âşıklar, aralarındaki bu milliyet farkından kaynaklanacak çatışmaların ortasında bulurlar kendilerini.

Oyunda tipik özellikler taşıyan “Dazlaklar Çetesi”, ellerindeki sopa ve zincirlerle, zoraki sırtkanlıklarıyla ürküntü verirler. Çeteler hâlinde dolaşan,

birbirinden ayırt edilemeyen bu kişiler; insanlık dışı barbarlıklarıyla tüm yabancı milletlere -içlerinde özellikle Türklere- karşı takındıkları “üstün ırk” anlayışlarıyla, yeni bir nazi hareketi başlatmışlardır. Azınlık / ezilen / hor görülen / Türklere karşı, çoğunluğun / neo-nazi / ben-merkeziyetçi anlayışın temsilcisi olan Dazlaklar fanatik bir çevre oluştururlar. Türkleri Yahudilerle özdeşleştiren Dazlaklar, söylemlerinde Türkiye’ye “sarımsakistan”, Türklere de “karakafalar, başörtülüler, haşarat, sarımsak sinekleri, kadavrular, kültürsüz ilkeller, asalaklar...” gibi aşağılayıcı sözler yakıştırırlar. Yabancı gördükleri yerde yaralama, kundaklama gibi olaylarda boy gösteren Dazlaklardan, Türkiye’den Almanya’ya misafir işçi olarak gelen Şirin ve Mehlika da nasibini alır ve onlar Dazlakların etkisiyle hayatlarının hızla değişeceği bir sürece girerler.

Oyunda Dazlaklara karşı birleşen Türk gençlerden oluşan “Karatekin Çetesi” de karşıt safta yer alır. Dazlaklarla sürekli çatışma içinde olan bu grup, Volkart’ın Şirin’i bulmasına yardımcı olmaya çalışır. Çeteyi oluşturan Türk gençlerinin tümü Almanya’da yetişmiştir ve kendilerini Almanlardan hiç de farklı hissetmezler. Dazlakların şiddetine şiddetle karşı koymaya çalışan bu gençlerin onlara karşı hazırlandıkları savaş da bir çözüm olamaz. Volkart, savaşın çıkar yol olmadığını Türk gençlerine anlatmayı denese de başaramaz. Günümüz Almanya’sına uyarlanan ve oyunda Dazlakların yanı sıra karşıt safta yer alan Türklerin yaşantısına da perde aralanarak, Almanlara karşı bakış açılarının ortaya konmaya çalışılması da anlamlı görünmektedir.

Oyunda yabancı düşmanlığı sorunu tek taraflı olarak da gösterilmemektedir. Yabancı düşmanlığının nedenleri ve yabancılara yapılan zulümler anlatılırken aynı zamanda, Dazlakları oluşturan gençlerin insana yaraşmayan kin ve düşmanlıktan kurtarılmaları ve onlara da okul, meslek eğitimi, işle birlikte güzel bir gelecek verilmesi gerektiği dile getirilmektedir.

Dazlaklar, geleneksel öyküdeki Demirdağı’na karşılık gelen ve her iki anlatıda da sevgiliye kavuşmak için ortadan kaldırılması / sorunun giderilmesi anlamında şart koşulan “engelleyici unsur” işlevindedir. Bu engellerin kaldırılmasıyla Erzen halkı nasıl yaşam kaynağı suya ulaşacaksa, ülkede yaşayan yabancılar da yaşama özgürlüklerine kavuşacaklardır. Gelenekteki Ferhat’ın Şirin’ine kavuşabilmesi için tek koşul, dağı delerek ardındaki suyu Erzen şehrine getirebilmesidir. Mehlika’ysa oyunda benzer güçlükte bir görev yükler Volkart’a. Volkart yeryüzündeki tüm yabancı düşmanlığına son verecektir. Ancak yabancı düşmanı son kişi de yeryüzünden silindiğinde Şirin’e kavuşabilecektir. Nâzım Hikmet’in oyununda Ferhat’ın bireysel sevgisinin yerini giderek toplumsal sorumluluk duygusunun alması gibi, Volkart da bir süre sonra sevgilisine kavuşmak için

yola çıkmışken, uğraşısını daha da öteye taşıyarak insanlar arasındaki sevgisizliği yok etme ülküsüne dönüştürür. Oyunda Ferhat’ı –yani Volkart’ı- bekleyen yeni bir süreçtir; ancak sonuç gelenekteki Ferhat’ın acı sonuyla benzerlik taşır. Oyunun sonunda Türk ve Alman iki karşıt grubun arasında kalan Volkart, açılan ateşle öldürülür. Ferhat’a dönüşen Volkart’ın öyküsü de gelenekteki Ferhat gibi ölümle sonuçlanır.

Gelenekteki biçimine nazaran daha gerçekçi ve hayati sorunların irdelendiği oyunda Volkart, azmi, iradesi, inancı ve mücadelesi ile emeline ulaşma yolunda önemli adımlar kat eder ve oyun farkındalık yaratma adına umutla sonlanır. Onun bireysel aşkla başlayan serüveni gelenekteki gibi manen sınanmasını, deneyim kazanmasını, olgunlaşmasını içeren bir süreçtir.

Oyunda, yabancı düşmanlığına, ırkçılığa karşı çıkışı dile getirmenin bir yolu olarak Ferhat ile Şirin öyküsünden hareketle hedef kitleye ulaşmaya çalışılır. Oyun, bir yazınsal geleneğin izini sürüp, asıl öyküdeki kimi anlatı birimleriyle koşutluklar kurarak, okuyucuda / seyircide evrensel duyguları uyandırır ve bir insanlık utancı olan ayrımcılığa –insan ayrımcılığına- karşı onu direnişe çağırır.

KAYNAKLAR

- AKTULUM, Kubilay (1999). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Öteki Yay.
- KURUYAZICI, Nilüfer (Nisan 1993). “Ferhat’ın Yeni Acıları”. *Hürriyet Gösteri*. S. 149.
- PAZARKAYA, Yüksel (1992). “Ferhat’ın Yeni Acıları-Bir Alman Ferhat’ı”. *T.C. Kültür Bakanlığı Devlet Tiyatroları 92/93*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- _____ (1993). *Ferhat’ın Yeni Acıları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- RAN, Nâzım Hikmet (1965). *Ferhad, Şirin, Mehmene Banu ve Demirdağ Pınarının Suyu*. Haz. Memet Fuat. İstanbul: De Yay.